

Gazdaság- és társadalom a Horthy-korszakban

előadás

Debreceni Egyetem, Történelmi Intézet
Modernkori Magyar Történelmi Tanszék
BTTRGT141BA

- 1. Bevezetés**
A történetírás újragondolása, a történelmi tapasztalat fogalmának historizálása. Ágencia.
- 2. Településszerkezeti és gazdaságszerkezeti változások 1920 után**
A trianoni ország városhierarchiája. Központjukat veszített határ menti térségek. Közlekedési viszonyok, a félnapos körzetek. Az Alföld „felértékelődése”. A szekunder szektor súlypont-eltolódásai.
- 3. Demográfiai folyamatok-struktúrák**
A népesség számának alakulása. Népmozgalom (fertilitás, mortalitás, természetes szaporodás, nupcialitás) területi különbségei. Egyke. Vándormozgalom. Korösszetétel. Nemzetiségi és felekezeti megoszlás.
- 4. Gazdaság az 1920-as években**
Újrakezdés, termelési nehézségek. A magánadósságok háború utáni „elolvadása” (valorizáció hiánya). Az infláció. A népszövetségi kölcsön, a Magyar Nemzeti Bank felállítása. Autarchiás gazdaságpolitika. Gazdasági stabilizáció. A bankhálózat méretének, térszerkezetének változásai. Az alföldi mezővárosok helyzete. Az 1928–29-es időjárás viszontagságai következtében előállt mezőgazdasági válság (társadalmi következményei).
- 5. Világgazdasági válság regionális különbségei**
A válság előzményei magyar viszonylatban. A települések funkcionális eltéréséből eredő „válság-különbségek”. Az exportképes zöldség- és gyümölcsstermő tájak sajátos helyzete a válság éveiben. Az eladósodottság és a munkanélküliség kérdése. Horthy-ínségakció a válság előtt és alatt. Válságkezelő megoldások.
- 6. Társadalomszerkezet**
Szekfű Gyula neobarokk társadalomkonceptiója. Erdei Ferenc „kettős” társadalomszerkezete.
- 7. Agrártársadalom, városi munkásság**
Földkérdés. Az agrártársadalom szerkezete. Gazdatársadalom – parasztság. Gazdasági és gazdacselédek, mezőgazdasági napszámosok, summások. Védett birtokosok a 30-as években. A városi munkásság rétegződése. Munkakörülmények. A munkabér alakulása.
- 8. „Középosztály”, kispolgárság**
Cobden ankéntja a középosztályról a 30-as években. A középosztály fogalmának értelmezése országos és lokális szinten. Középosztály az oral history tükrében. A „középosztály” összetétele, foglalkozásszerkezeti sajátosságok. Zsidókérdés. Kispolgárság rétegződése.
- 9. Városi elit**
A városi elit fogalmának alakulása. Multifunkcionális elit. Győr, Nyíregyháza, Debrecen és Kecskemét elitjének sajátos vonásai. Az elitbe kerülés stratégiái. Az elitpozíciók megőrzésének mintái. A humán és az anyagi tőke elithatalommá konvertálásának példái. A helyi elitek önszerveződési és önmeghatározási formái. Az elit konstruálódásának folyamata.
- 10. Oktatás, társadalmi mobilizáció**
Oktatáspolitikai. A tanyasi iskolák működése az ágensek történelmi tapasztalata alapján. Középfokú iskolák. Felsőoktatás. A társadalmi mobilizáció rétegspecifikus vonásai.

11. Hétköznapi élet

Főterek és utcák képe. Lakáskörülmények városon, falun és tanyán. Születés és halál. Fogamzásgátlás. Nyilvánosházak. Női és férfi viselet városon és vidéken. Higiénia. Betegségek. Étkezési szokások. Piacok és vásárok. Közlekedés, utazás. Távközlés. Fényképezés, filmezés. Sajtó. Ünnepek. Játékok. Bálók. Sport.

Debrecen, 2012. február 5.

Dr. Szilágyi Zsolt
egyetemi tanársegéd

Irodalom

Általános könyvek, segédkönyvek

- Gergely Jenő – Izsák Lajos 2000. A huszadik század története. Pannonica Kiadó, Budapest, (különösen a következő oldalak: 131–201. pp.)
- Gyáni Gábor – Kövér György 2003. Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig. Osiris Kiadó, Budapest, 2003.² (különösen a következő oldalak: 189–362. pp.) A könyv fejezetei végén *további részletező irodalomjegyzék* olvasható.
- Romsics Ignác 1999. Magyarország története a XX. században. Osiris Kiadó, Budapest, (különösen a következő oldalak: 139–147, 152–220. pp.)

Egyéb könyvek, könyvrészletek, tanulmányok

- Appenzeller, Tim: Madárinfluenza. National Geographic 32. (2005. 10. sz.) 46–75.
- Bartha Ákos – Szilágyi Zsolt: Történelmi tapasztalat mint mentális valóság. A történelemoktatás és a történetírás néhány kérdése a személyes emlékezet tükrében. *Forrás* 13. (2011. 7–8.) 225–242.
- Beluszky Pál – Győri Róbert: Magyar városhálózat a 20. század elején. Dialóg Campus Kiadó, Bp.–Pécs, 2005.
- Berend T. Iván – Ránki György: Gazdaság és társadalom. Tanulmányok hazánk és Kelet-Európa XIX–XX. századi történetéről. Magvető Könyvkiadó, Bp., 1974.
- Bevezetés a társadalomtörténetbe. Szerk.: Bódy Zsombor – Ö Kovács József, Osiris Kiadó, Bp., 2003.
- Bibó István: Elit és szociális érzék. In: Bibó István: Válogatott tanulmányok. Első kötet (1935–1944). Válogatta: Huszár Tibor, szerk. Vida István – Nagy Endre. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1986. 221–241.
- Czettler Jenő: A tanyakérdés magyar feltámadás. *Magyar Gazdák Szemléje* 26. (1921) 443–446.
- Del Medico Imre: A középosztály magatartásformái. In: *História* 2002. 7. sz. 20–23. pp.
- Erdei Ferenc: Futóhomok, a Duna-Tisza köze. Gondolat Kiadó, Bp., 1957.³ (hasonmás kiadás)
- Erdei Ferenc: Magyar tanyák. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.–T., Bp. 1942.
- Eszlár Károly: Az egyenesadók. Ranschburg Gusztáv Bizománya, Budapest, 1938.
- Féja Géza: Viharsarok. Athenaeum Kiadó, Bp., é. n.
- Fejtő Ferenc: Magyarság, zsidóság. *História – MTA Történettudományi Intézet*, Bp., 2000.
- Gál Zoltán: A pécsi bankok aranykora. Pécs bankrendszerének története a XIX. század végén és a XX. század első felében. In: *Iparosok és bányászok a Mecsekalján. Gazdaságtörténeti tanulmányok.* Szerk. Szirtes Gábor – Vargha Dezső. Pro Pannónia Kiadói Alapítvány – Pécsi-Baranyai Kereskedelmi és Iparkamara, Pécs 2002. 7–60.
- Gesztelyi Nagy László: Magyar tanya. A Magyar Tanyatársaság kiadása, Első Kecskeméti Hirlapkiadó- és Nyomda-Részvénytársaság, Kéttemplom-köz, Kecskemét, 1927.
- Gunst Péter: A magyar agrártársadalom 1919–1945 között. In: *A magyar társadalom a jobbágyság felszabadításától napjainkig.* Szerk.: Gunst Péter, Napvilág Kiadó, Bp., 1998. 231–284. pp.

- Gunst Péter: A paraszti társadalom Magyarországon a két világháború között. MTA Történettudományi Intézet, Bp., 1987.
- Gyáni Gábor: Az elveszített múlt. A tapasztalat mint emlékezet és történelem. Nyitott Könyvműhely, Budapest, 2010.
- Gyáni Gábor: Budapest – túl jón és rosszon. A nagyvárosi múlt mint tapasztalat. Napvilág Kiadó, Budapest, 2008. 59–160.
- Gyáni Gábor: Család, háztartás és a városi cselédség. Magvető Könyvkiadó, Bp., 1983.
- Gyáni Gábor: Érvek a kettős struktúra elmélete ellen. In: Korall 2001. Tavasz–Nyár 221–231. pp.
- Gyáni Gábor: Hétköznapi Budapest. Nagyvárosi élet a századfordulón. (A város arcai.) Városháza, Budapest, 1995.
- Gyurgyák János: A zsidókérdés Magyarországon. Politikai eszmetörténet. Osiris Kiadó, Bp., 2001.
- Hantos Gyula: A magyar közigazgatás alapjai (emlékirat). Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest 1931.
- Honvári János: XX. századi magyar gazdaságtörténet. Aula Kiadó, Budapest, 2006.
- Hoóz István: Népesedéspolitikai és népességfejlődés Magyarországon a két világháború között. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970.
- Karáczy Viktor: Zsidó identitás és asszimiláció Magyarországon. In: Társadalomtörténeti Olvasókönyvek. Szerk.: Léderer Pál, T-Twins Kiadó és Tipográfiai Kft., Bp., 1991. 175–178. pp.
- Karáczy Viktor: Zsidóság és társadalmi egyenlőtlenségek (1867–1945). Replika Kör, Bp., 2000.
- Karáczy Viktor: Zsidóság, polgárosodás, asszimiláció. Cserépfalvi kiadása, h. n. 1997.
- Kerék Mihály: A haszonbérletek Magyarországon, tekintettel a kishaszonbérletekre. Magyar Statisztikai Szemle 16. (1938. 5–6. sz.) 613–632.
- Kerék Mihály: A magyar földkérdés. MEFHOSZ Könyvkiadó, Budapest, 1939.
- Kerék Mihály: A magyar mezőgazdasági munkás táplálkozása. In: Agrárszociológiai írások Magyarországon 1900–1945. Szerk.: Tóth Pál Péter, Kossuth Könyvkiadó, 1984. 388–399. pp.
- Kerék Mihály: Mezőgazdasági munkásság kereseti és életviszonyai. In: Magyar Gazdák Szemléje, 1936. 12. sz. 497–508. pp.
- Kerék Mihály: Mezőgazdasági munkásság kereseti és életviszonyai. Magyar Gazdák Szemléje 41. (1936. 12. sz.) 497–508.
- Kovács I. Gábor – Kende Gábor: A tudáselit középszkolái. A két világháború közötti tudáselit középszintű iskoláztatása. Korall 3–4. (2001. Tavasz–Nyár sz.) 170–187.
- Kovács I. Gábor: A magyarországi polgári korszakbeli országos elitek empirikus kutatásának historikumához I. A Huszár Tibor által kezdeményezett történeti elitvizsgálatok. In: A cselekvő értelmiségi. Tanulmányok Huszár Tibor 80. születésnapjára. Szerk. Kiss László. Argumentum – ELTE Társadalomtudományi Kara, Budapest, 2010. 175–207.
- Kovács Imre: A néma forradalom. Cserépfalvi kiadása, Bp., 1937.
- Kövér György: A gazdaságtörténet-írás újabb útjai. In: Bevezetés a társadalom történetébe. Hagyományok, irányzatok, módszerek. Szerk. Bódy Zsombor – Ö. Kovács József. Osiris Kiadó, Budapest, 2003., 281–301.
- Kövér György: A magyar középosztály-teremtés programjai és kudarcai. Fogalomtörténeti áttekintés a reformkor végétől a nagy válság kezdetéig. In: Zombékok. Középosztályok és iskoláztatás Magyarországon a 19. század elejétől a 20. század közepéig. Társadalomtörténeti tanulmányok. Szerk. Kövér György. Századvég Kiadó, Budapest, 2006. 77–160.
- L. Nagy Zsuzsa: A haszonból élő kispolgár. Kisiparosok és kiskereskedők a két világháború közötti Magyarországon. Multiplex Media – Debrecen U. P., Debrecen, 1997.
- Lengyel György: A multipozicionális gazdasági elit a két világháború között. (Fejezetek egy történet-szociológiai kutatásból). Bp., 1993.
- Lengyel György: Vállalkozók, Bankárok, kereskedők. A magyar gazdasági elit a 19. században és a 20. század első felében. Magvető Könyvkiadó, Bp., 1989.

- Lenski, Emmanuel Gerhard: Hatalom és privilégium. Elmélet a társadalmi rétegződésről. (Részletek.) In: A társadalmi rétegződés komponensei (válogatott tanulmányok). Szerk. Angelusz Róbert. Új Mandátum Kiadó (ÚMK), Budapest, 2004. 234–262.
- Magyar Kázmér: A tanyai iskolaügy. Magyar Gazdák Szemléje 26. (1921) 507–511.
- Magyarország társadalomtörténete II. 1920–1944. Szöveggyűjtemény. Szerk.: Gyáni Gábor, Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp., 1995.
- Magyarország történeti földrajza. I–II. kötet. (Studia Geographica, Dialóg Campus Tankönyvek, Területi és Települési Kutatások 27.) Szerk. Beluszky Pál. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs. 2005–2008.
- Márkus István: Nagykovács. (Magyarország felfedezése.) Szépirodalmi Kiadó, Budapest, 1979.
- Mendöl Tibor: Alföldi városaink morfológiája. (Közlemények a Debreceni Tisza István Tudományegyetem Földrajzi Intézetéből 1.) Tisia 1. (1936. 1. sz.) 3–44. és térképmelléklet.
- Mészáros István: Középszintű iskoláink kronológiája és topográfiája 1919–1948 (általánosan képző iskolák). Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988.
- Nagy Péter Tibor: Hajszalcsövek és nyomáscsoportok. Oktatáspolitikai a 19–20. századi Magyarországon. Oktatókutatási Intézet Új Mandátum Kiadó, Bp., 2002.
- Németh László: Kisebbségben. In: Sorskérdések. Szerk. Németh László. Magvető és Szépirodalmi Kiadó, Budapest, 1989. 408–482. (Az írás első megjelenése: 1939.)
- Orosz István – Für Lajos – Romány Pál: Magyarország Agrártörténete. Mezőgazda Kiadó, Bp. 1996.
- Püski Levente: A felsőház felépítése és társadalmi összetétele az 1920-as években. In: Múltunk 1993. 4. sz. 119–137. pp.
- Rác István: A tanyarendszer kialakulása. In: Parasztok, hajdúk, címisek. Társadalomtörténeti tanulmányok. Debreceni Egyetem, Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2000. 317–380.
- Ránki György: Mozgásterek, kényszerpályák. Válogatott tanulmányok. Magvető Kiadó, Bp., 1983. Gazdaság- és társadalomtörténet (c. fejezet) 205–382. pp.
- Reichenbach Béla – Czeider István: Makói és nagykovácsi kis- és középüzemek vagyoni helyzete és jövedelmi eredményei az 1934. évben. Magyar Gazdák Szemléje 41. (1936. 6. sz.) 236–294.
- Szabó Zoltán: Cifra nyomorúság. Cserhát, Mátra, Bükk földje és népe. Cserépfalvi kiadása, Bp., é. n.
- Szakál Gyula: Vállalkozó győri polgárok 1870–1940. Sikeres történeti modellváltás. L' Harmattan, Budapest, 2002.
- Szekfű Gyula: Három nemzedék és ami utána következik. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Bp., 1940.
- Szilágyi Miklós: A személyi paraszti tudás érvényessége. Kisújszállás társadalmi és gazdasági fejlődése egy száz évvel élt parasztgazda emlékezetében. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2006.
- Szilágyi Zsolt: Szerkezeti alapvonalak a Horthy-kori Kecskeméti agrártársadalmában. Korall 8. (2007. 28–29. sz.) 196–225.
- Szilágyi Zsolt: Város–tanya-kapcsolat a Horthy-kori Kecskeméten. *Tér és Társadalom* 25. (2011. 2. sz.) 29–47.
- Takács Tibor: Döntéshozók. Városi elit és városi önkormányzat Nyíregyházán a XX. század első felében. L' Harmattan, Budapest, 2008.
- Timár Lajos: A gazdaság térszerkezete és a városhálózat néhány sajátossága a két világháború közötti Magyarországon. MTA RKK, Pécs, 1986.
- Timár Lajos: A középfokú oktatási rendszer intézményei és társadalmi arculatuk a két világháború közötti Magyarországon. In: Iskolák, diákok, oktatáspolitikai a 19–20. században. Tanulmányok. Szerk.: Feitl István – Sipos András, Napvilág Kiadó, Bp. 2004. 61–77. pp.
- Timár Lajos: Vidéki városiak. Debrecen társadalmi 1920–1944. Magvető Kiadó, Bp., 1993.
- Tomka Béla: Európa társadalomtörténete a 20. században. Osiris Kiadó, Budapest, 2009.
- Varga István: Csonka-Magyarország gazdasági fejlődése. M. Kir. József-Műegyetem, Budapest, 1932.
- Weber, Max: Gazdaság és társadalom. A megértő szociológia alapvonalai. 1. köt. (Szociológiai kategórián.) Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest, 1987.
- Weis István: A mai magyar társadalom. Magyar Szemle Társaság, Bp., 1930.
- Zeke Gyula: A fővárosi zsidóság lakóhelyi szegregációja 1867–1941. Világosság 31. (1990. 12. sz.) 926–933.